

Chargai I., Cand.Phil.Sci., Associate Professor,
Povalikhina N., Assistant Professor
Zaporizhzhia national university,

**RECONSTRUCTION OF THE AUTHOR'S WORLDVIEW IN THE
TRANSLATION OF THE NOVEL BY J.-M.G.LE CLÉZIO «DÉSERT»
FROM FRENCH INTO RUSSIAN**

The article is dedicated to the study of the verbal representation of the author's worldview in the French novel by J.-M.G.Le Clézio «Désert» and its translation. The realisation of the principle of opposition on the textual level is studied on the base of comparative analysis of the original novel and its translation.

Keywords: *author's worldview, idiostyle, opposition, antithesis.*

Шаргай І. Е., к. філол. н., доц.,
Повалихіна Н. К., асист.,
Запорізький національний університет, г.Запоріжжя

ВОССОЗДАНИЕ АВТОРСКОЙ КАРТИНЫ МИРА В ПЕРЕВОДЕ С ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ РОМАНА Ж.-М.Г.ЛЕКЛЕЗИО «DÉSERT»

В статье представлены способы актуализации авторской картины мира в оригинале и русскоязычном переводе французского романа Ж.-М.Г.Леклезю «Désert». С помощью сопоставительного анализа оригинала и перевода проанализировано реализацию на текстовом уровне принципа оппозиции.

Ключевые слова: *авторская картина мира, идиостиль, оппозиция, антитеза.*

УДК 81- 112

Шевченко Ю. О., здобувач
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ОСОБЛИВОСТІ ДЕСКРИПЦІЇ ДІЄСЛОВА
В СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ ПОРІВНЯНО З ДАРІ-КАБУЛІ**

У статті розглядаються особливості дослідження дієслова в сучасній перській граматиці порівняно з вивченням цієї частини мови в дарі-кабулі. З розпадом перської імперії на її руїнах виникли нові незалежні держави, серед яких – сучасний Іран та Афганістан. Колись єдина мова, обмежена кордонами новоутворених країн під впливом внутрішніх чинників, сформованих саме на їх теренах, дала поштовх для розвитку кількох національних мов, у тому числі перської і дарі-кабулі. З огляду на

це почався процес набуття ними, притаманних саме їм особливих відмінностей: фонетичних, лексичних і граматичних. Унаслідок чого виникла необхідність у розробці нових наукових підходів для вивчення тих чи інших аспектів граматики, у нашому випадку дієслова, з урахуванням специфіки кожної з представлених мов.

Ключові слова: дієслово, граматична категорія, масдар, допоміжне дієслово, інфінітив, просте дієслово, складне дієслово.

Постановка проблеми й завдань дослідження. У процесі нашого дослідження ми розглянемо ключові розбіжності в науковому підході щодо вивчення дієслова в граматиці сучасної перської та дарі. Нашим науковим завданням є проведення зіставного аналізу дослідження цієї частини мови в представлених мовах.

Аналіз останніх публікацій і актуальність дослідження. Дієслово, як частина мови, уже розглядалося іраністами, як у перській мові, так і в дарі, зокрема, у країнах Заходу і Сходу та на теренах колишнього СРСР. Варто зазначити, що над проблемою вивчення дієслова в представлених мовах займалася ціла низка лінгвістів, серед яких Вільям Джонс, Едвін Лі Джонс, Майкл М. Т. Хендерсон, Хессам Табаян, Мухаммед Дабір-Мукаддам, а також Ю. А. Рубінчик, Л. М. Дорофєєва, В. І. Миколайчик й інші. Утім, ця граматична одиниця залишається все ще недостатньо вивченою в сучасній перській та дарі-кабулі.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження становить виявлення та співставлення розбіжностей у науковому підході щодо вивчення дієслова складу в сучасній перській та дарі-кабулі, а також розкриття відмінних граматичних особливостей дієслів вище зазначених мов.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження слугують граматичні праці з дослідження дієслівного складу перської і мови дарі таких лінгвістів: Мухаммед Дабір-Мукаддама, Л. М. Дорофєєвої, В. І. Миколайчика і Ю. А. Рубінчика. Предмет дослідження становить дієслівний склад сучасної перської і дарі-кабулі.

Основний матеріал і наукові результати дослідження. Слід зауважити, що дієслівний склад зазначених мов є недостатньо вивченим аспектом у східній лінгвістиці, особливо з огляду співставлення підходів до його студіювання, а також специфічних граматичних властивостей дієслів цих мов. Одним із визначних авторитетів у галузі вивчення дієслівного складу сучасної перської мови на теренах колишнього СРСР справедливо вважається Юрій Аронович Рубінчик (1923-2012), оскільки, на відміну від своїх закордонних колег, представив найбільш повну концепцію з дослідження перського дієслова, яка актуальна і в наш час.

Загальновизнано, що на важливість вивчення дієслова як частини мови та на його специфіку вказав свого ще часу видатний російський учений В. В. Виноградов. На його думку, "дієслово – найскладніша й найбільш ємна граматична категорія" [Виноградов 1972, 337]. Розглядаючи цю частину мови, Юрій Рубінчик перш за все концентрує свою увагу на її визначенні й характеризує її наступним чином: "дієслово – частина мови, в основі семантики якої лежить позначення процесу" [Рубінчик 2001, 197]. Окрім цього, він наголошує на тому, що "у сучасній перській мові дієслово посідає важливе місце серед інших частин мови й вирізняється не лише різноманітністю

значень, а й різними формами" [Рубинчик 2001, 197]. Згідно його класифікації дієслівний склад сучасної перської мови складається з наступних структурних типів дієслів: простих, префіксальних та складних. До простих відносяться лише дієслова перського походження, сформовані на основі середньо перських дієслівних лексем, наприклад: *guftān* "говорити", *āmōxtān* "учити", *kārtān* "робити", *dōxtān* "шити". На підставі наших досліджень однієї з небагатьох уцілілих пам'яток лексикографії давнього Ірану, а саме *Frahang* і *pahlavik* "Словник пехлеві", ми можемо стверджувати, що до арабської експансії цей структурний тип дієслів становив більшість серед дієслівного складу середньо перської мови, відомої ще як пехлеві або пехлевійська мова.

Натомість дослідники дарі, яку ще називають дарі-кабулі, фарсі-кабулі або кабулі, серед першочергових наукових пріоритетів виносять на перше місце історичний розвиток дієслівного складу цієї мови. З огляду на це, один із знавців кабулі – Л. Дорофеева – зазначає, що "історична еволюція дієслівного складу фарсі-кабулі, починаючи з мови класичного періоду, відбувалася (як і в таджицькій і частково перській) у напрямку подальшого розвитку аналітичних форм" [Дорофеева 1960, 45]. Так, у дарі з'явилася низка часових форм з допоміжним дієсловом *gāftān* "йти". Проте, існують й нові форми утворення дієслів, характерні також для перської і таджицької, утім мають місце і застарілі форми, що сходять до мови класичного періоду, частково збережені в таджицькій, але втрачені у перській, зокрема форма давнини минулого і простого минулого часу, наприклад: *kārdā mībūd* "він робив", *guftāmē* "я казав". Крім цього, як зазначає Л. Дорофеева, деякі дієслівні форми виникли під впливом інших мов, зокрема пушту і властиві лише дарі, наприклад конструкція майбутнього доданого часу: *kārdā xāhād būd* "він зробить".

Також, граматисти перської, окрім визначення структурних типів дієслів цієї мови, дають їм чітку граматичну характеристику. Так, на думку Юрія Рубинчика, однією з особливостей простих дієслів сучасної перської є те, що кожна дієслівна лексема представленого класу має дві основи – теперішнього і минулого часу, які вказують на лексичне значення дієслова і на час виконання дії. Основа, або корінь минулого часу визначається шляхом відкидання закінчення інфінітиву *ān* від основи дієслова: *boridān* "різати" *borid*, *gāftān* "ходити" *gāft*, *āmādān* "приходити" *āmād*, *dādān* "давати" *dād*. Однак, отримання основи теперішнього часу простого дієслова становить певні труднощі, оскільки принцип її визначення недостатньо висвітлюється в працях вітчизняних й закордонних лінгвістів і залишається актуальним питанням у перській лінгвістиці. Окрім цього, розгляд цієї проблематики відсутній і в давніх рукописах. Так, з дослідження нами деяких стародавніх лексикографічних пам'яток, зокрема вищезгаданого словника *Frahang* і *Pahlavik* "Словник пехлеві", ми з'ясували, що його дієслівний склад подається вже з презентною основою: *vicārtān*, *vicār* "відокремлювати", *brītān*, *brīn* "відрізати". Про принцип її утворення ми можемо дізнатися з лінгвістичних досліджень Юрія Рубинчика – одного з небагатьох філологів, який займався розробкою цього питання. Розглядаючи просте дієслово Юрій Рубинчик дає чітку граматичну характеристику цьому структурному типу дієслів. Так, за його визначенням "прості дієслова складаються з одного слова, у формі інфінітива вони утворюються з двох морфем – основи минулого часу та суфіксу *-ān-*" [Рубинчик 2001,

205]. За граматичною будовою прості дієслова поділяються на похідні та непохідні, і, на думку Юрія Рубінчика, їх слід розглядати окремо, оскільки вони мають чітку морфемну структуру та живі афікси, які утворюють претеріальну основу, а саме, *id, d*. До складу похідних дієслів він відносить відіменні, вторинні і каузативні. Відіменні дієслова за його визначенням походять від похідних і утворюються за моделлю ім'я + основотворчий суфікс *-id-* + суфікс *-ān-*. Роль іменної частини цих дієслів можуть виконувати іменники, прикметники, звуконаслідувальні слова: *nām* "ім'я" – *nāmidān* "називати", *torš* "кислий" – *toršidān* "прокисати", *jārgān* "дзвін" – *jārgāngidān* "дзвонити". Також, у ролі основи теперішнього часу можуть вживатися імена арабського і в меншій кількості тюркського походження: *fāhm* "розуміння" *fāhmidān* "розуміти", *kuš* "кочівля" *kušidān* "кочувати", *ghāp* "хапання", *ghāpidān* "хапати". Групу вторинних дієслів становлять прості дієслівні одиниці, утворені від коренів теперішнього часу неправильних дієслів зі спільним значенням: *xābidān* "спати" від основи теперішнього часу *xāb* "сон" дієслова *hoftān*, *gārdidān* "котитися" від кореня теперішнього часу *gārd* "круглий" дієслова *gāštān*. Як зазначає Юрій Рубінчик, уся група вторинних дієслів формується так же само, як і правильні дієслова. Їх основи претериту утворюються додаванням до кореня теперішнього часу суфіксів *-id-* або *-d-*. Зараз у сучасній перській мові нараховується невелика кількість простих дієслів, що мають одночасно неправильну і правильну форму, із яких перша є первинною, а друга – вторинною. При цьому, правильна форма є найбільш уживаною, наприклад: *xābidān*, *hoftān* "спати", *mālidān*, *moštān* "натирати". Однак, у сучасній перській зберігається певна кількість простих дієслів, неправильна і правильна форма яких одночасно вживаються як у письмовій, так і у розмовній мові, наприклад: *kuftān*, *kubidān* "ударяти", *tāftān*, *tābidān* "сяяти". Утім, деякі вторинні дієслова отримали статус основної форми, тоді як первинна, архаїстична вийшла з ужитку, наприклад: застаріла *sāxtān* і *sānjidān* "обмірковувати", застаріла *leštān* і *lisidān* "лизати". Також Юрій Рубінчик указує на те, що деякі основи теперішнього часу не можуть слугувати для утворення вторинних дієслів, наприклад: *zādān*, *zān* "бити", *dāštān*, *dār* "мати". Окрім того, за його класифікацією до групи непохідних належать каузативні дієслова, які утворюються від кореня теперішнього часу як непохідних, так і похідних дієслів, каузативного суфікса *-ān-* і основотворчих суфіксів *-id-*, *-d-*, унаслідок чого неперехідні дієслова стають перехідними, наприклад: *dāvidān* "бігти", *dāvāndān* "примушувати бігти", "гнати", а похідні отримують спонукальне значення, наприклад: *horđān* "їсти", *horānidān* "примушувати їсти", "годувати". Проте, на думку Юрія Рубінчика, каузативні дієслова не можуть розглядатися як граматичні форми наказового способу, оскільки утворюються від основ теперішнього часу лише певної кількості дієслів, такі дієслова як *dāštān* "мати", *geristān* "плакати" та інші не можуть утворювати каузативну дієслівну форму. Також, при утворенні каузативних дієслів нерідко спостерігається зміння їх семантики, наприклад: *bār-gāštān* "вертатися" в каузативній формі *bār-gārdānidān* має значення "перекладати". Непохідні ж Юрій Рубінчик визначає, як дієслова, "що вже існують у новітню мовну добу як вже готові одиниці і не є новоутвореннями" [Рубінчик 2001, 212]. Вони становлять правильні, подібноправильні та неправильні дієслова. Правильними дієсловами є такі, у яких основа минулого часу є похідною

від основи теперішнього часу, яка утворюється шляхом додавання до неї основостворючого суфікса *-d-* або *-id-* й інфінітивного суфікса *-ān-*: *gān* – основа теперішнього часу + *-d-* = *gānd* – основа минулого часу + *-ān-* – інфінітивний суфікс = *gāndān* “гнати”, *kub* – основа теперішнього часу + *-id-* = *kubid* – основа минулого часу + *-ān-* – інфінітивний суфікс = *kubidān* “бити”, *nuš* – основа теперішнього часу + *-id-* = *nušid* – основа минулого часу + *-ān-* – інфінітивний суфікс = *nušidān* “пити”, *xāg* – основа теперішнього часу + *-id-* = *xārid* – основа минулого часу + *-ān-* – інфінітивний суфікс = *xāridān* “купляти”. Подібно правильні дієслова містять суфікси *-ād-*, *-est-*, *-t-*, *-oft-* та *-st-*, на які закінчуються основи теперішнього часу: *istādān* “стояти”, *dānestān* “знати”, *šekoftān* “розквітати”, *pāziroftān* “приймати”. Неправильні дієслова становлять групу дієслівних лексем, у яких основа теперішнього часу утворюється відкиданням інфінітивного суфікса *-tān-* або *-dān-* та відбувається чергуванням звуків, які передують цим суфіксами: *sāxtān* “будувати” – інфінітивний суфікс *-ān-*, звук *x* переходить у *z* = основа теперішнього часу *sāz*, *āmīxtān* “змішувати” – інфінітивний суфікс *-ān-*, звук *x* переходить у *z* = основа теперішнього часу *āmīz*, *fārmudān* “наказувати” – інфінітивний суфікс *-dān-*, звук *u* переходить в *ā* = основа теперішнього часу *fārmā*. Утім, існує низка неправильних дієслів, у яких при утворенні основи теперішнього часу спостерігається чергування як голосних, так і приголосних: *nešāstān*, *nešīn* “сидіти”, *xāstān*, *xīz* “вставати”. Також, в окрему групу Юрій Рубінчик відносить неправильні дієслова, у яких основа теперішнього часу закінчується на сонорний *n*, відсутній в основі минулого часу: *zādān*, *zān* “бити”, *āfāridān* *āfārin* “створювати”. Крім цього, виокремлює групу неправильних дієслів, у яких основа теперішнього і минулого часу походить від різних коренів, до таких дієслів він відносить: *didān* – *did* – *bin* “бачити”, *āmādān* – *āmād* – *ā(y)* “приходити”. Префіксальні дієслова утворюються за допомогою префіксу, який додається до простого дієслова. За структурою і способом творення префіксальні дієслова поділяються на три види: 1) дієслова з морфологічно невіддільним префіксом, наприклад: *ā* – *āmādān* “приходити”; 2) дієслова з морфологічно віддільним префіксом, наприклад: *āmādān* – *bārāmādān* “підійматися”; 3) складні дієслова, які складаються з імені й компонувального дієслова, наприклад: *kār* *kārdān* “працювати”. Однак, низка лінгвістів розглядає префіксальні дієслова разом зі складними і наголошує на тому, “що для отримання різноманітних відтінків значення перська мова вдалася до поєднання основних форм дієслів, зокрема з префіксами” [Бертельс 1926, 67].

Натомість дієслово *дарі-кабулі* розглядається мовознавцями у значно вужчому ракурсі. За способом словотворення їх поділяють на прості, префіксальні та складні і відносять до групи похідних дієслів. Для простих похідних дієслів “характерне закінчення *īdān* і вони утворюються від іменних та дієслівних основ” [Дорофеева 1960, 45]. До таких дієслів можна віднести наступні: *nāmīdān* “називати”, утворене від іменника *nām* “ім’я”, *gārdīdān* “перетворюватися”, походить від кореня теперішнього часу *gārd* вихідного дієслова *gāštān* з тим же значенням. Також, серед простих дієслів виокремлюють значну кількість каузативних і перехідних дієслів з інфіксом *āp*, утворених не лише від основ теперішнього часу, що можна спостерігати у перській і таджицькій, наприклад: *kunānīdān* “примушувати робити” від *kārdān* “роботи”

з основою теперішнього часу *kun*, а й від основи минулого часу, за умови, якщо вона закінчується на *-t*, наприклад: *guzāšt* – *guzāštāndān* "проводити" від *guzāštān* "проходити". Префіксальні дієслова утворюються додаванням префіксів *bār*, *dār*, *fār* й низки інших, переважно до дієслів на позначення руху. Зокрема, шляхом додавання префіксу *fār*, який вказує на рух униз до дієслова *āmādān* "приходити", утворюється нове дієслово *fārāmādān* "спускатися". Слід зауважити, що увесь клас простих дієслів дарі також походить від дієслівного складу середньоперської мови і з огляду на це, має ті самі граматичні особливості, що й перські прості дієслова. Однак, у граматиці дарі відсутній розподіл простих дієслів на правильні, подібноправильні і неправильні, не розглядається група непохідних дієслів, принципи утворення презентної основи простих дієслів, їхні семантичні особливості. Варто зазначити, що граматичний поділ дієслів, а саме на правильні і неправильні має місце і в деяких європейських мовах, зокрема в англійській і німецькій, з єдиною відмінністю – правильність і неправильність дієслів визначається за принципом утворення ними форм минулого часу.

Серед структурних типів дієслів сучасної перської мови найбільше поширення отримали складні дієслова, які можуть складатися з двох, трьох і навіть кількох компонентів. У ролі іменної частини складного дієслова може виступати ціла низка лексем, що мають одне або кілька значень і за походженням можуть бути як перськими, так і запозиченнями з інших мов, наприклад: *pišpārdāxt kārdān* "авансувати", *molhāgh kārdān* "анексувати", *āsfālt kārdān* "асфальтувати". У ролі іменної частини цих дієслів можуть виступати іменники, прикметники, дієприкметники, прислівники та інші категорії слів і зазвичай, вона є носієм семантики всього дієслівного словосполучення, наприклад: *kāf zādān* "аплодувати", *fāghir šodān* "бідніти", *sārzāde āmādān* "ввалюватися". На думку Юрія Рубінчика найбільшу групу становлять складні дієслова, роль іменної частини яких виконують іменники, зокрема абстрактні, конкретні та інші їхні розряди. Серед абстрактних до складу складних дієслів найчастіше входять іменники арабського і перського походження, що означають дію: *estefāde* "використання" – *estefāde kārdān* "використовувати", *xāheš* "прохання" – *xāheš kārdān* "просити". Натомість конкретні, представлені в складних дієсловах в ролі іменної частини іменниками, що означають частини тіла людей, тварин, інструменти, предмети побуту за допомогою яких виконується дія: *pā* "нога" – *pā šodān* "підійматися", *met* "дзьоб" – *nok zādān* "дзьобати", *āgre* "пилка" – *āgre kārdān* "пиляти", *ghofl* "замок" *ghofl kārdān* "замикати". Разом з тим, як зазначає лінгвіст, хоча іменна частина складних дієслів представлена різними розрядами іменників, не всі з них утворюють ці дієслова, до таких відносять іменники, які позначають людей, тварин і рослин. Складні дієслова, іменна частина яких виражена прикметником, становлять значно меншу кількість, ніж ті, іменна частина яких представлена іменником. У якості компонентів складних дієслів, які сполучаються з прикметниками, виступають такі дієслівні лексеми: *kārdān* "робити" – *bozorg kārdān* "збільшувати", *šodān* "ставати" – *sox šodān* "підсмажуватися". Однак, не всі компонентні дієслова можуть вживатися і з іменниками і прикметниками, як, наприклад, дієслово *kārdān* "робити". За визначенням Юрія Рубінчика існують і такі, що поєднуються лише з прикметниками, зокрема *sāxtān* "будувати" сполучається лише з іменною частиною, вираженою цією

частиною мови: *āgāh* "поінформований" – *āgāh sāxtān* "інформувати", і слугує еквівалентом дієслова *kārdān* "робити". Також, у сучасній перській мові наявна певна кількість дієслів, іменна частина яких виражена дієприкметником минулого часу простих, префіксальних і складних дієслів: *berēšte* "підсмажений" – *berēšte kārdān* "смажити", *bāgāvārde* "здійснений" – *bāgāvārde kārdān* "здійснювати", *ābdide* "загартований", "підмочений" – *ābdide kārdān* "загартовувати" від дієслова *āb didān* "відсирити". Крім цього, іменна частина складних дієслів може бути представлена арабськими дієприкметниками, перськими інфінітивами, вигуками, звуконаслідуваннями, європейськими запозиченнями, наприклад: *māhdud* "обмежений" – *māhdud kārdān* "обмежувати", *didān* "бачити" – *didān kārdān* "відвідувати", *vāy* "ох" – *vāy kārdān* "охати", *ghughulighu* "кукурікання" – *ghughulighu kārdān* "кукурікати", *sānsur* "цензура" – *sānsur kārdān* "піддавати цензурі".

Дієслівна ж частина складного дієслова виконує роль показника дії і тією чи іншою мірою формує його загальне значення і може виражатися простими, префіксальними і складними дієсловами. Дієслова, "що входять до складу стійких двочленних дієслівних словосполучень, отримали назву компонувальних" [Рубинчик 2001, 221]. Натомість у західній лінгвістиці багатьма вченими, замість терміну "компонувальне дієслово", уживається термін "просте дієслово" [Moghaddam 1997, 28]. За своїми ознаками складні дієслова належать до фразеологічних одиниць з граматичною спрямованістю. Згідно з їхніми семантико-граматичними властивостями вони можуть бути перехідними і неперехідними, як і прості дієслова, але на відміну від останніх пасивне значення перехідних складних дієслів виражається не граматичним способом, а лексичним, оскільки компонувальні дієслова, які надають складному дієслову перехідне значення, як наприклад: *kārdān* "робити", *dāštān* "мати", *dādān* "давати", можуть постійно замінюватися неперехідними компонувальними дієсловами, до них відноситься невелика кількість дієслів, зокрема *šodān* "ставати". Таким чином, перехідні складні дієслова можуть отримати неперехідне значення, наприклад: *montāšer kārdān* "публікувати" – *montāšer šodān* "публікуватися", *ebrāz dāštān* "проявляти" – *ebrāz šodān* "проявлятися", *ānjām dādān* "закінчувати" – *ānjām šodān* "закінчуватися". Разом із цим, Юрій Рубинчик наголошує, що компонувальне дієслово *šodān* "ставати" в деяких складних дієсловах надає їм перехідне значення: *motāsāref šodān* "оволодівати". Також, в сучасній перській мові крім дієслова *šodān* можуть вживатися й деякі інші: *yāftān* "знаходити", *xordān* "їсти", які мають неперехідне значення і сполучаються з іменниками, надаючи неперехідність складним дієсловам з компонувальним дієсловом *dādān* "давати": *edāme dādān* "продовжувати" – *edāme yāftān* "продовжуватися", *čāgx dādān* "обертати" – *čāgx xordān* "обертатися". За структурно-семантичною типологією "складні дієслова сучасної перської мови поділяються на модельовані та немодельовані" [Рубинчик 2001, 222]. У модельованих складних дієсловах іменна частина повністю зберігає своє лексичне значення, а компонувальне дієслово може також зберігати його, частково послаблювати або повністю змінювати. При цьому змінення значення компонувального дієслова може відбуватися регулярно. Модельовані складні дієслова, залежно від того, чи зберігає компонувальне дієслово своє значення, чи змінює його, поділяються на мотивовані й частково мотивовані. Як компонувальні

дієслова з мотивованим значенням часто вживаються дієслова *kārdān* “робити”, *dādān* “давати”, *yāftān* “знаходити” та інші. Таким чином утворюються такі дієслова: *ejrā kārdān* “виконувати”, *entešār dādān* “публікувати”, *edāme yāftān* “тривати”. Натомість до компонувальних дієслів із частково мотивованим значенням належать прості дієслова з конкретним лексичним значенням: *sāxtān* “будувати”, *nemudān* “показувати”, *zādān* “бити”, *fārmudān* як ввічлива форма дієслова, *kārdān* “робити” та деякі інші. Ці компонувальні дієслова утворюють такі складні дієслівні словосполучення: *gowšān sāxtān* “освітлювати”, *fekr nemudān* “думати”, *hāds zādān* “припускати”. На відміну від модельованих складних дієслів, у немодельованих компонувальне дієслово втрачає службово-формальну функцію, яку воно виконує в модельованих складних дієсловах. За своєю кількістю вони значно поступаються модельованим дієсловам.

Як і в перській і таджицькій, основну більшість дієслівного складу дарі становлять складні дієслова, які складаються з імені та дієслова, утворюючи єдине лексичне ціле, наприклад; *gār zādān* “говорити” від *gār* “слово” і *zādān* “бити”. Іменна частина складних дієслів може бути представлена не лише іменниками, а й прикметниками, дієприкметниками, дієслівними основами перського походження та запозиченнями. Розглядаючи складні дієслова Дорофєєва також концентрує свою увагу на утворюючих дієсловах (нагадаємо, що в перській, зокрема Рубінчиком вживається термін компонувальні дієслова), найбільш уживаними з яких є: *kārdān* “робити” і його синоніми *kunānīdān*, *gārdāndān*, *nāmūdān*, а також *dādān* “давати”, *zādān* “бити”, *dāštān* “мати” та інші. Іншу групу утворюючих дієслів складають: *šudān* “робитися” і його синоніми *gāštān* і *gārdīdān*, окрім них, також *būdān* “бути”, *dīdān* “бачити”, *kāšīdān* “тягнути”. При цьому, “основне семантичне навантаження у цих дієсловах несе іменна частина, а утворюючі дієслова позначають лише стан, перехідність і неперехідність” [Дорофєєва 1960, 46]. Зокрема, перша група наведених вище дієслів належить до перехідних, друга до неперехідних. Утім, “якщо іменна частина складного дієслова – масдар (арабське ім’я дії) або арабський дієприкметник, станове значення часто виражає іменна частина, а не утворююче дієслово” [Дорофєєва 1960, 46]. До таких складних дієслів належать: *fāut kārdān* “померти”, *mutāzākkir šudān* “згадувати” та інші. Разом з цим, утворююче дієслово може впливати і на семантику складного дієслова, оскільки може мати місце одна й та сама іменна частина, але з різними утворюючими дієсловами, які дають різне значення складного дієслова, наприклад: *hōš kārdān* “обрати”, але *hōš dāštān* “любити”. Окрім цього, розглянемо шляхи поповнення дієслівного складу дарі. Перш за все, його збільшення відбувається за рахунок зростання кількості складних дієслів, яке спостерігається і в інших сучасних іранських мовах. Зокрема, Л. М. Дорофєєва вважає цей процес особливим у дарі, а також таджицькій, оскільки “він характеризується тією особливістю, що замість простих дієслів переважно вживаються складні дієслова, утворені від відповідного простого дієслова, які мають аналогічну семантику” [Дорофєєва 1960, 47]. У цьому випадку роль іменної частини складного дієслова може виконувати основа або дієприкметник відповідного простого дієслова, наприклад: основа теперішнього часу: *kāš kārdān* “тягнути” замість *kāšīdān*; основа минулого часу: *āfzūd kārdān* “збільшуватися” замість *āfzūdān*; старий дієприкметник теперішнього часу з закінченням на *ān*: *nigārān būdān* “дивитися”

замість nigārīstān; дієприкметник минулого часу на ä: bāstā kārdān "зачиняти" замість bāstān. Таку ж думку поділяє й інший дослідник дарі, зокрема В. І. Миколайчик, який зазначає, що "низка дієслів, які є простими в перській мові, у дарі вживаються у двох варіантах – у вигляді простого дієслова і у вигляді складного дієслова, яке зазвичай утворюється від простого за стандартною моделлю: дієприкметник минулого часу + компонувальне дієслово" [Миколайчик 2004, 17 – 18]. Принцип утворення складного дієслова від простого можна спостерігати на наступному прикладі: nävištān, nävištā kārdān "писати". Однак, ми схильні до думки, що вище згадані шляхи поповнення дієслівного складу властиві і перській мові. Так, у відповідності персько-російського словника Юрія Рубінчика, має місце утворення складних дієслів за однією з моделей, наведеної дослідником дарі-кабулі Л. Дорофєєвою відносно дієслів дарі, а саме: основа теперішнього часу + компонувальне дієслово. За такою схемою в сучасні перській мові утворене, наприклад, дієслово ferib dādān "обманювати" від простого дієслова feriftān з тим же значенням.

Висновки. Розгляд перського дієслова, як частини мови в сучасних граматичних працях вирізняється більш ґрунтовним підходом до його вивчення. Зокрема, чітко і розгорнуто визначається, що таке дієслово, з урахуванням його граматичних особливостей, які воно має у перській мові. У значно ширшому ракурсі розглядаються структурні типи дієслів, їх підкласи та семантика. Натомість дескрипція дієслова дарі-кабулі значною мірою вирізняється своєю поверховістю, зокрема щодо визначення дієслова як частини мови, його розподілу на групи та підгрупи, значна кількість з яких залишається поза увагою дослідників цієї мови.

Перспективи подальших досліджень. У нашій статті ми розглянули лише частину проблем щодо дескрипції перського дієслова та мови дарі і, зважаючи на те, що зазначений комплекс проблем є недостатньо вивченим та дискусійним, ці та інші аспекти представлених мов, зокрема структурний тип неправильних дієслів, стануть об'єктами нашого подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бертельс Е. Э.* Грамматика персидского языка. / Е. Э. Бертельс. – Л.: Издание Института живых восточных языков, 1926. – 124 с.
2. *Виноградов В. В.* Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов – 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1972. – 616 с.
3. *Дорофеева Л. Н.* Язык фарси-кабули / Л. Н. Дорофеева. – М.: Издательство восточной литературы, 1960. – 83 с.
4. *Миколайчик В. И.* Основные особенности языка дари по сравнению с современным персидским языком (Методическая разработка для лиц, владеющих персидским языком) / И. В. Миколайчик – М.: 2004 – 27 с.
5. *Рубинчик Ю. А.* Грамматика современного персидского литературного языка. / Ю. А. Рубинчик. – М.: Восточная литература, 2001. – 584 с.
6. *Рубинчик Ю. А.* Персидско-русский словарь в 2 томах / Ю. А. Рубинчик. – Т.: Издательство Иран – Советская Энциклопедия, 2001. – 1632 с.

7. *Dabir-Moghaddam M.* Compound verbs in Persian. / Dabir-Moghaddam M. Allameh Tabataba'i University. Studies in the Linguistic Sciences. Volume 27, Number 2, 1997. – 59 p.
8. *Nyberg H. S.* Frahang i Pahlavik / Nyberg H. S. Edited with transliteration, transcription and commentary from the posthumous papers of Henrik Samuel Nyberg by Bo Utas with the collaboration of Christopher Toll. – Wiesbaden: Harrassowitz, 1988. – 175 p.

Стаття надійшла до редакції 16.10.14

Шевченко Ю. А., соиск.,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ ДЕСКРИПЦИИ ГЛАГОЛА В СОВРЕМЕННОМ ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКЕ В СРАВНЕНИИ С ДАРИ-КАБУЛИ

В статье рассматриваются особенности исследования глагола в современной персидской грамматике в сравнении с изучением этой части речи в дари-кабули. С распадом персидской империи на её осколках возникли новые независимые государства, среди которых современный Иран и Афганистан. Когда-то единый язык, ограниченный границами новых стран под влиянием факторов, сформировавшихся именно на их территории, дал толчок для развития нескольких национальных языков, в том числе персидского и дари-кабули. Учитывая это, начался процесс формирования у них, присущих именно им особых различий, а именно: фонетических, лексических и грамматических. Вследствие чего возникла необходимость в разработке новых научных подходов для изучения тех или иных аспектов грамматики, в нашем случае глагола, с учётом специфики каждого из представленных языков.

Ключевые слова: глагол, грамматическая категория, масдар, вспомогательный глагол, инфинитив, простое глагол, сложное глагол.

Shevchenko Y. A., Researcher,

Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

This article describes the peculiarities of the study of the verb in modern Persian grammar in comparison with the study of this part of speech in Dari. As a result of historical processes in Persian and Dari under the influence of internal factors we can see now phonetic, lexical and grammatical differences in these languages. As a consequence, there was a need to develop new scientific approaches to the study of the verb, taking into account the specificity of each language.

Key words: verb, grammatical category, masdar, auxiliary verb, infinitive, simple verb, compound verb.